

mint «akik írásaikkal és tetteikkel előkészítették a fascista forradalmat és ma a fascista szellemiség kialakulására határozott befolyással vannak». Azoknak az íróknak pedig, «akik segítenek környezetet teremteni az érlelődő fascista kultúrának», rövid életrajzát és munkásságát adják.

Lehetne vitatkozni arról: nem lett volna-e jobb betűrendes beosztás helyett szakok szerint csoportosítani az írókat (államelmélet, közgazdaság, nevelés, széppróza, stb.), részint bővíteni az antológiába foglaltak névsorát? Nem lett volna-e jó a két főcsoport közé ékelni a művészek és írók új nemzedékét, amely már fascista légkörben nőtt föl? Azonban ezek már mind a további tökéletesítés feladatai. Carli és Fanelli antológiája így is méltó fölvonulása a fascista szellemi haderőnek.

A szemelvények sorát a Duce híres udinei programbeszédje nyitja meg. A fascizmus megteremtőjének mélyseges szociális gondolkodása, Machiavellihez fogható kíméletlen valóság-látása, elszántsága csendül ki zuhogó mondataiból. Olvasva ezt a beszédet, érezzük, hogy az ő mágiikus egyénisége volt egyedül képes a fascizmus gondolatkörébe vonni a futuristákat, nacionalistákat és volt szocialistákat. Carli futurista: kétségtelenül ezért vannak legerősebben a futuristák képviselve a gyűjteményben. A szerkesztők filozófia-ellenes magatartását a fascista gondolkodással magyarázhatjuk. (Nem szerepel egyetlen filozófus sem.) Ez a forradalmi mozgalom átvette az arditto-furisták örökségét, állandó katonai készenletben áll a tette, nem szereti az elvont okoskodásokat, megveti az európai és olasz filozófia individualista-liberális fölfogását. Meg aztán B. Croce és társainak antifascista kiáltványát sem felejtik el könnyen.

Az antológia, eltekintve eme hiányától, igazán sokszínű. A szerkesztők

nemcsak arra ügyeltek, hogy a szemelvények szerzőjükre jellemzőek legyenek, hanem arra is, hogy minél nagyobb területet felölelő, mozgalmas képét adják a fascista életnek. A szerzők kivétel nélkül volt frontharcosok, a polgári életben legnagyobbbrészt újságírók: meg is látszik a szemelvényeken, csupa eleven, harcos írás, cikkek, beszédek, manifesztumok, káték, értekezés és tankönyvrészek, útleírások, beszámolók, röpiratok, novellák, versek, színdarabok. Szerepelnek az antológiában aktív politikusok, a fascista forradalom nagyjai (Italo Balbo, D'Annunzio, Federzoni, Balbino Giuliano, Giurati, Gravelli stb.) éppúgy, mint elméletírók, akik segítségére voltak, vagy vannak Mussolininek a tetteken túl az új állam elméleti kiépítésében is (Bodvero, Bottai, Corradini, Costamagna, Forges-Davanzati, Pannunzio, Rocco, Settimelli, Sillani stb.). A szemelvényekben az új Olaszországnak újszólván minden problémájáról vitatkoznak: szakszervezeti, korporatív kérdések, talajjavítás, gabona-csata, nevelés, gyarmatok, latin testvériség gondolata; szó esik a mai Európa időszerű kérdéseiről: békeszerződésekről, liberális államról, bolsevista államról stb.

Azonban az antológia legszebb ékessége, irígylésreméltó kincse: rendíthetetlen, gyűjtő hite a fascizmusban: Itália jövőjében.

Kardos Arthur.

Teresesényi György: Lesz, ahogy lesz. (Singer és Wolfner, 1932.) A regényhős minden pillanatához emlékek és tervek végtelen képtömege áll sorfalat, múlt és jövő kettős tükre kíséri nyomon s ez az egymást sokszorzó tükrözés ad alakjának plasztikát, élményeinek távlatot. Ilyen alkotás: valódi regény azonban kevés van, különösen kevés a mi irodalmunkban. A mi viszonyaink a kis mű-

fajoknak kedveznek. A kezdő számára alig van más tér, mint a napilapok tárcarovata vagy a kabarészínpad. A leendő tragédia-költő itt tanulja meg azt az olcsó fölületességet, amelytől aztán többnyire haláláig nem szabadul többé, a regényíró-csemete pedig egysíkú jellemzéshez szokik, önálló jelenetekben gondolkodik még akkor is, ha sikerül «beérkeznie» s folytatásokban közölheti nagyobb kompozícióit. A folytatásos regény akkor jó, ha minden részlete önmagában érthető, pedig a *valódi* regénynek az a fővarázsa, hogy folyton számontartja, érezteti hőse egész előző és eljövendő sorsát.

Az átlagos magyar regényhősnek nincs mélysége, csak körvonala, nincsenek élményei, csak kalandjai. Íróink túlkönnyen belenyugosznak a napilap-lehetőségekbe. Hiányzik képességeik közül a körültekintő tervezés, a konok elmerülés, a lassú építés adománya. Nem aknázzák ki a nagy műfaj mozgási szabadságát, úgy megülnék egy-két alapötletükön, mint a gyakorlatlan utas, aki a végállomásig moccanni sem mer a helyéről. Nagyszerűen bele tudnak néhány tárcahasábba sűríteni egy-egy életsorsot, de ha regényre vállalkoznak, alig nyujtanak többet, mint ugyanannak a novellahősnek más-más életpezódjait. Epizódjaik csak a külső világban hurcolnak körül bennünket, ahelyett, hogy a lélek új meg új tájait tárnák elénk.

De idevalók-e ezek a megjegyzések Terescsényi regényéhez, amely parasztkörnyezetben játszik? Lehet-e itt sok remény a lélek új tájaira? Ma ezt a kérdést talán tréfából sem szabad már fölvetni. A paraszt is teljes ember, a mindenség tükrözik benne, sokszor épebben, mint tíz hadosztály intellektuelben. A *Lesz ahogy lesz* pedig azért kelt bennünk fokozott igényt a regényszerűsége, mert már folytatás, a nemrégiben megjelent *Hősök* alak-

jainak sorsát szövi tovább. Kétszerannyi tere van a háromdimenziós ábrázolására, mint amennyi íróink rendelkezésére szokott állani.

Terescsényi nem használja föl ezt a teret. Bozóky Verája és Tápai Andrisa a második regény végén egy lépéssel sem áll hozzánk közelebb, mint a *Hősök* első lapjain, ahol összekötötték életüket a nagy vállalkozásra: önállósítani magukat, tanyát verni, földet foglalni a magyar síkon, amely még nincs rá berendezkedve, hogy ötholdas kisgazdákat el tudjon tartani.

A regény első része ezt a honfoglalást írja le. A kritika kedvezően fogadta. Akik írtunk róla, méltányolnunk kellett benne az írói értéket, a szociális felelősségtudatot; úgy fogadtuk, mint biztató ígéretet. Még leginkább azt kifogásoltuk, hogy Terescsényi túlrózsás föltételek közt indította útnak kedves emberpárját s ha torlasztott is eléjük sziklákat, azok egy varázsszóra kettényíltak előttük.

Most aztán itt a folytatás. Túlgyorsan van itt. Nem tudom legyőzni rút gyanúmat, hogy mesevezetésére az okvetetlenkedő kritika is hatott. Aranyról kering egy anekdóta, hogy a Toldi Estéjét megróttá egy udvarképes kritikus, mert öreg hőse az előszobából egyenesen Nagy Lajos elé toppan. Arany úgy a szívére vette ezt a kifogást, hogy legközelebb a Pázmány Lovag féltékeny öregét Mátyás jókedvű vitézeivel csak azért tartóztatta föl, hogy «ha ki útját állja, kilenc szobán keresztül döfje, taszigálja». Terescsényi is annyi nyomorúságon keresztül döfi-taszigálja az új kötetben Andrisékat, hogy az már kegyetlenség.

A *Hősök* cselekvénye óta négy év telt el kemény munkában. Az eredmény csak annyi, hogy amit az első kedvező esztendőben kicsikartak a földből, nem ment veszendőbe. Tavasz van, néma, de annál hatalmas-

sabb vezényszó zeng át a világon : az élet folytatásának örökké ismétlődő riadója. Az ébredésnek ez a rajza még ismerősként kacsingató képeivel is a regény legszebb lapjai közé tartozik. («Az ablak négyszögű lapja rózsás, ragyogó színben felvilágosodott. Gyengéd és remegő szikrázás volt a szín . . . Felgyújtotta az almáriumra rakott gyümölcsök labdáit...») Ez a ragyogás rövidéletű. Csakhamar tornyosulni kezd Andrisékra a realizmus fellege. Megbetegszik kis fiuk, Janika, aztán a búza ára süllyed minden emberi aljasságnál mélyebbre. Már menthetetlennek látszik a helyzetük, mikor betetőzésül tűz üt ki a tanyájukon s elhamvasztja egész természetüket.

A tűz leírása igen eleven, annál gyöngébb ez után Andris halálos kétségbeesésének rajza. Öngyilkosságra tökéli magát, de fiát is el akarja vinni a halálba. Most jött el az alkalom, hogy idillire szelídített hőse lelkéről leszaggassa az író a fehér fátylakat s kirobbantsa belőle az ösztönember indulatait. Terescsényi e helyett a jó öreg Sátánt szedi elő, általa sugal gonosz gondolatokat az elgyötört embernek. Andris olyan mocsoktalanul kerül ki ebből a zivataros jelenetből, hogy az embernek az állkapcsa is ropog az ásitástól. Pedig helyesen van itt elgondolva minden, még az is, hogy Valér megbékítő vallomása voltaképp még fokozza szerencsétlenségüket, mondván : «Szívem alatt már él a másik.» Csak ez a vallomás is ne lenne ilyen papírizú melodráma-stílusban fogalmazva s egyáltalán, a Sátánt vinné el az egész jelenetből az ördög !

Sokkal jobban fölhasználja Terescsényi az alkalmat, hogy Andris szilajabbik arcát megmutassa, egy kevésbé fontosnak szánt jelenetben : mikor a bíró maga keresi föl, hogy megvizsgálja a tűz okát. Andris rongyosan, kormosan, kalapáccsal kezében áll elé s oktalan dühében majd

fejbeveri a közömbösen oktató öregget. Külön novellák gyanánt helyt állának a következő szakaszok is, amelyekben apránként visszaadja az író hajótörött hőseinek, amit elvett tőlük. Csak együtt sok ez a föltartózatlan szerencse. A vezérigazgató halasztást ad neki, aztán kubikosnak szegődik. Egy munkában megszakadt társa kerek száz pengőt hagy rá ; így aztán alig két hónap alatt visszaszerzi jószerint mindent. Mire eljön az új tavasz, új munka csatakürtjeivel, Janika mellett egy lánycecsemő is belesíránkozik az alföldi szélbe s a legérzékenyebb olvasóknak sem lehet Terescsényin több igényelni valójuk.

Ez a regény legfőlegbb stílus tekintetében jelent némi haladást az író pályáján, bár effajta foltjai most is vannak, mint az idézett : «szívem alatt már él a másik». Egyébként erényei is, hibái is a régié. Erénye a tökéletes tárgyismeret, a pepecselésig hű környezetrajz. A kubikosok életéről külön ügyes kis tanulmány van a regényben s akárhányszor meg-megakasztják a menetét olyasfajta elmélkedések, amelyek száz év előtt voltak szokásban. (A tartalmuk modern, csak a modoruk régies.) A jelenetek egybekapcsolása nem sikerült. Így is történhetik. De a jó alkotás minden szavának azt kell harsognia : Csak így történhetett.

Terescsényi ábrázolásmódja alig emelkedik a színes riport fölé. Amilyen pontos megfigyelő, olyan bátor-talan a képzelete. Egyes mondatainak költői fénye nem segít ; alkotása olyan távol áll a nagy regénytől, mint a naplójegyzet a lírától. Dícsérnivaló a tárgyválasztása : a magyarság névtelen millióinak iszonyú vergődésére ráeszméltet olykor-olykor s művének jó szegedvidéki talajjeze van. De etnográfiai megbízhatósága messze fölülmulja művészi értékét. Hiába a monumentális szándék, összefoglaló, élő látomást nem bír adni. Mai eszközei nem

legendák nagylélekzetű munkára. Sokkal mélyebben, elfogulatlanabban kell alakjaihoz nyúlnia, ha a regényíró-becsvágyról nem akar lemondani. Pedig nem mondhat le róla; kiadóink jóvoltából ma épp azokat a műfajokat lehetetlen közönség elé gyűjteni, amelyekben legerősebb az irodalmunk: novelláskötet még kevésbé láthat nyomdafestéket, mint egy versesfüzet. Elbeszélőink, akarva, akaratlan, kénytelenek regényírásra vetemedni, ha nem hajlandók az élve eltemetést vállalni a folyóiratok és napilapok piramisaiban. *Juhász Géza.*

Mészáros Sándor: Az urna éneke.
Sopron, 1932.

Vannak dolgok, amikhez nem lehet ujjal érni, mert meghalnak. Gyümölcs hamvához, lepke szárnyához hogyan nyúljon az ember kemény csontokat rejtegető ujjával? Az urna éneke. Az urna finommívű váza, halk, majdnem feminin lélek váza. Az ének, ami felszáll, hamvas, egészen halk és az a szépsége, hogy ennyire halk és ilyen fájdalmasan finom. Ez a halk hang nem gyöngé. Biztos és előre rendelt lelki pianissimo, tökéletes összhangban a mondanivalóval. Közölnivalóját nem logikus, hideg értelemmel, de hozzáhangolt, visszarezgő lélekkel ragadhatjuk meg: világszemlélete egészen poétai. Ez a szemlélet nem reális. Indítója és irányítója a bő hangulatforrás, amely pesszimista színezetű s mégis mentes a banalitástól. Finom kulturáltság öröködik a melancholiára hajló kedély felett, s ebben a melancholiában van valami Berzsenyies romantizmus:

*«Kúszom csúszva, mint égi bazilizsk,
Hol az árny kígyói vonaglanak».*
(A fekete szín dala.)

A klasszikus elemek itt is, mint Berzsenyinéél, csak a tárgyban vannak meg, a hang a romantika hangja. A költő nem mond ki mindent, a sorok

alatt sokkal több mondanivaló feszül s ez világítja, fűti át a futó szavakat. Emellett a vers vonalvezetése biztos és felfelé ivelő. A finom gondolatok lengésében van valami szilárd és állandó: a kikristályosodott forma. A versek mindegyike vágy a reális életkeresés felé, de a valóság kisiklik a költő keze közül, s ami marad, az annak finom árnya, amely átsuhan a lélek felett s piros fonalként fut benne a fájdalom. A nő «Beatrix, a drága, messze jel. — (Két nagy szeme, mint két nagy bolygó árnya, Felém suhan, hallgat és nem felel).» (Levél Ravennából.) — A költő Tristan, de Isolda nincs sehhol, mert «ő és a boldog vitorlák árnya? Elszálltak az Álom-víz fenekén». (Tristan.) Az emlék «betűk foszlánya», amely bár «még halkan énekel», eltakarja a könyvtárak virága: a penész. (Versek halála.) A «Maria aurea» c. versben a földiek felé való emelkedés szent közömbösségét áhítózza és szinte irigy kívánással éneklé:

*«Jó lehet néked
Álomban kékben,
Lenni a csöndes
Arany mezőben . . .*

*Elnézni enyhén
Az évek rendjén
Jönnek mint álmok,
Mennek mint árnyak . . .»*

A föld, a test feletti öröklét, a szenvedés, a halál nélküli isteni sorssa szemben megdöbbenő biztonsággal fogja meg a lélek hurját «Csont az avaron» c. verse. Nem a lenni vagy nem lenni szűrt sablonja szerint, hanem ráeszméltetően, közelről, egészen lélekig érintve, szuggesztív egyszerűséggel. Egy fehér csont, amely én voltam, te voltál, ő volt, s nem lehet tudni, kar volt-e, amely ölt, vagy «magvető kezének szelíd árnya», de egy napon ott lesz a verőfényben, hal-kan melegedni fog, s «aki jár a tavasz